

BIJDRAGE

FRANS-JOS VERDOODT

SOLBAD HALL: 70 JAAR LATER^o

“Geschiedenis”, schreef Cyriel Verschaeve, “is een leugenboek. Geschiedenisboeken willen geschiedenis maken in plaats van geschiedenis te zijn”. Een vernietigend oordeel dus over de waarde van de geschiedschrijving. En wellicht ook een middel om zijn medewerking met de Duitse bezetter te legitimeren als een historische momentum, een zijn van geschiedenis.

Verschaeve schreef dit citaat tijdens het oorlogsjaar 1943. Het is een statement en het verraadt duidelijk zijn wantrouwen in en zijn feitelijke afkeer voor de oordelen die afweken van zijn eigen visie op de geschiedenis van Vlaanderen en Europa. Hij schreef die woorden neer bij wijze van inleiding bij een fotoboek waarin een verzameling werd opgenomen van fotografische portretten van Vlaamse mannen en vrouwen en van bijzondere, herkenbare landschappen in Vlaanderen. Het boek werd verspreid door de collaborerende DeVlag. Het moest, via de kracht van het beeld, aantonen dat de Vlamingen, als volk beschouwd, Germanen zijn. Het draagt daarom de sprekende titel *Vlaanderen's Germaansch Volksgezicht*. Verschaeve schaaft zich achter het propagandistische doel van de publicatie en zegt onomwonden: “Wij zijn Germanen, geen Latijnen”.¹

^o Samenvattende en aanvullende besluiten bij het Verschaeve-colloquium *Solbad Hall: 70 jaar later* op 9 november 2019 in Alveringem. Verschaeve werd geboren in 1874 in het West-Vlaamse Ardooe en overleed in 1949 in het Oostenrijkse Solbad Hall. Hij verbleef sinds 1911 als parochiegeestelijke in het West-Vlaamse Alveringem.

¹ C. Verschaeve, Voorwoord bij E. Lendvai-Dircksen, *Vlaanderen's Germaansch Volksgezicht*, Brussel, 1943.

Wij kunnen dat boek hier citeren, omdat het op een directe wijze het geestelijke kader schetst waarin Verschaeve zich cultureel én politiek bewoog, vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het blijft ook zijn denkkader toen hij na de ineenstorting van Nazi-Duitsland, in zijn exiloord(en) verbleef, aanvankelijk in Duitsland en ten slotte in het Oostenrijkse Solbad Hall. Ook toen, aldus Verschaeve-biograaf Romain Vanlandschoot, bleef hij immers “vasthouden aan zijn oude romantische visie en veronachtzaamde de brutalere werkelijkheid van het nationaal-socialistische Duitsland”.

In deze context dient bewust het begrip ‘exiloord’ gebruikt, omdat Verschaeve niet in de echte zin van het woord een banneling kan worden genoemd. Het verblijf in België werd hem door geen enkele instantie verhinderd noch verboden. In augustus 1944 werd hij in veiligheid gebracht door de in het defensief gedrongen Duitse bezetter. Maar die evacuatie betekende tegelijk ook meer dan alleen maar een bescherming tegen onvermijdelijke vervolging in België. Want de bezetter had nog belangrijke plannen met hem: hij kon fungeren als de geestelijke leider voor de duizenden Vlamingen die in Duitsland verbleven als arbeiders of als gevluchte collaborateurs. En tenslotte was Verschaeve daar ook politiek bruikbaar: er werd van hem verwacht dat hij in Duitsland zou meewerken aan de oprichting en werking van een op te richten Vlaamse Landsleiding, die als een soort exilregering de opname van Vlaanderen als een toekomstige rijksgouw in het grote Germaanse Rijk moest voorbereiden.

In tegenstelling tot de beeldvorming en de cultus die later rondom hem – en mede door hemzelf – zou worden opgebouwd, was Verschaeve geen slachtoffer van de Belgische staat noch van het Belgische justitieapparaat. Maar dat hij “*eenzaam [was] in het verre land*”, zoals hij over zichzelf schreef, is niet onwaarschijnlijk. Zo’n uitspraak beantwoordt immers aan het verlate gevoel van iemand die om een of andere reden in een soort diaspora is verzeild geraakt en daardoor in feite in twee werelden moet leven en het heimwee voelt knagen naar het eigen land en naar de eigen sociale en familiale omgeving. Verschaeve was overigens niet alleen in die situatie.²

Uiteraard speelde die menselijke factor een rol in het leven van Verschaeve, inzonderheid tijdens de periode toen hij, na enige omzwerving, in het Oostenrijkse Solbad Hall verbleef. Maar daartegenover staat dat de priester wars bleek van enige zelfkritiek omtrent zijn engagementen uit het verleden, ondanks de omstandigheden die hij was ontvlucht én de humane gruwel die volop bekend geraakte sinds 1945. Hij nam geen verantwoordelijkheid op voor de feiten en ontwikkelingen waar hij verantwoordelijk of alleszins mede-verantwoordelijk voor was binnen de context van de Vlaamse collaboratie, inzonderheid de fatale inzet van Vlaamse soldaten aan het Duitse oostfront.

< Cyriel Verschaeve in 1943. [ADV N, VFAL 125]

— 2 Zie F. Seberechts & F.-J. Verdoort, *Leven in twee werelden. Belgische collaborateurs en de diaspora na de Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 2009.

Het aureool dat zich reeds tijdens het interbellum had gevormd omheen zijn dichterschap en zijn charismatische persoonlijkheid, kende een doorstart na de Tweede Wereldoorlog, toen hij niet langer in Vlaanderen verbleef. Zijn vlucht uit en afwezigheid in Vlaanderen bezorgden hem in de ogen van diegenen die hem hadden vereerd of die alleszins hadden geloofd in zijn leiderschap de aura van het martelaarschap. Dat ‘martelaarschap’ vormde grotendeels de verklaring voor de aantrekkingskracht die uitging van de Vlaams-nationalistische jeugdbedevoarten naar Solbad Hall. Die jonge mensen, vaak kinderen van collaboratie-betrokkenen, reisden immers naar het graf van een inzonderheid door hun ouders aanbeden balling.

Aantrekkelijk voor die jeugd bleef de wijze waarop Verschaeve het negentiende-eeuws rolmodel voor de Vlaamse jeugd, Albrecht Rodenbach, had geïntegreerd in zijn eigen Vlaamse-Germaans ‘romantisch pantheon’. Het eigen pantheon van de priester-dichter zou echter, naar de woorden van Romain Vanlandschoot, systematisch afwijken van de ‘werkelijke wereld die hem omringde’.³

Na de Tweede wereldoorlog bleef een omvangrijke jeugdbeweging zoals de KSA (Katholieke Studenten Actie) haar katholiek-Vlaamsgezind engagement richten op de 19de-eeuwse dichter en studentenleider Albrecht Rodenbach. Maar afwijkend van dat patroon, zocht de (beperkt in omvang zijnde) Vlaams-nationalistische jeugdbeweging haar rolmodellen in het recentere, aan de nationalistische collaboratie gerelateerde persoonlijkheden: August Borms, Staf De Clercq e.a. Maar vooral Cyriel Verschaeve bleef prominent aanwezig in de martyrologische belangstelling: hij werd de onbegrepen ziener en een martelaar van de chaotische repressietijd, ofschoon hijzelf buiten schot bleef van die repressie.

De inspirators en de in hoofdzaak jonge deelnemers aan de Vlaams-nationalistische Bedevaarten naar Solbad Hall creëerden een sfeer waarbij zijzelf deel uitmaakten van het onbegrepen ziener- en martelaarschap van Verschaeve. De leden van de Vlaams-nationalistische jeugdbeweging waren overigens vaak kinderen van ouders of familieleden die geraakt waren door de repressie of de epuratie: personen die hun ambt of beroep hadden verloren en soms het geweld van straat hadden ondergaan. Via het engagement dat ouderen en jongeren vaak met elkaar deelden, werd gezocht naar het herstel van de sociale, culturele en politieke definities en engagementen uit het verleden.⁴ De Vlaams-nationalistische jeugdbedevoarten naar Verschaeves graf in het Oostenrijkse Solbad Hall, speelden zich af in de marge van die beweging.

Die Solbad Hall- bedevaarten eindigden in 1973 op abrupte wijze, met de zogenaamde Operatie Brevier, de roof van de lijkstaf van Verschaeve uit het graf in Solbad Hall door de Vlaamse Militanten Orde (VMO). Die strijdbare organisatie was oorspronkelijk o.m. tot stand gekomen om het recht op politieke bijeenkomsten vanwege het (zich heroprichtend) politieke Vlaams-nationalisme te beschermen tegen de soms hardhandige protesten vanwege anti-betogers. De VMO evolueerde echter snel tot een vorm van militie, die het fysieke geweld niet altijd

— 3 R. Vanlandschoot, *Kapelaan Verschaeve*, Tielt-Antwerpen, 1998, p. 16.

4 Zie hiervoor (o.m.): J. Belis, *De Vlaams-nationalistische jeugdbewegingen voor en na de Tweede Wereldoorlog. Doorstart of nieuw begin? 1945-1961*, Universiteit Antwerpen, 2005-2006.

schuwde en dat was zeker een kenmerk van de tweede VMO onder leiding van Bert Eriksson (1931-2005) die in juli 1971 werd opgericht na de ontbinding van de eerste VMO eerder dat jaar.

Zoals Aragorn Fuhrmann in dit nummer betoogt was de extreme daad van de VMO in Solbad Hall “een bizarre anomalie in de geschiedenis van een kleine, uiterst radicale strekking binnen de naoorlogse Vlaamse beweging”. Maar ze was meer dan dat. Fuhrmann gaat ervan uit dat de Operatie Brevier niet uitsluitend moet worden verbonden met een specifieke geschiedenis van een marginale, radicale strekking binnen de Vlaamse beweging. Zij moet in zijn visie vooral worden beschouwd als een gebeurtenis “die als het ware werd gegenereerd – of op zijn minst mee mogelijk werd gemaakt – door de decennialang volgehouden herdenkingscultus rond Verschaeve en het discours over diens symbolische onsterfelijkheid” tijdens meer dan tien jaar Verschaeve-huldes in Solbad Hall en nog meer herdenkingen in Vlaanderen. Fuhrmann onderstreept ook dat 1973 een keerpunt werd.

Waarom een keerpunt? Omdat de Solbad Hall-verering in 1973 abrupt eindigde door de Operatie Brevier, de roof van het lijk van de priester vanuit Oostenrijk. Solbad Hall werd daarvoor plots een voorbijge tijd en de operatie moest haar bekroning vinden in een afgedwongen, plechtige opname van Verschaeves kist in de crypte van de IJzertoren, tijdens de IJzerbedevaart die enkele weken later zou plaats vinden in Diksmuide. Het moest dus een opzienbarende, “triomfantelijke terugkeer” van Verschaeve in Vlaanderen worden: de VMO wilde tijdens bedevaart plots verschijnen met de kist.

De zaak van de roof en het smeden van de verdere plannen bleven ruim een maand lang een goed bewaard geheim. Maar tijdens de tweede helft van juni geraakte de pers – en dus meteen ook de publieke opinie – op de hoogte van de feiten. Hierdoor ontstond begrijpelijkerwijze een gevoel van ergernis en gêne bij publieke opinie. Het radicale Vlaams-nationalistische ‘t Pallieterke suggereerde dat het aanvankelijk om een “knappe stunt” ging die nu door loslippigheid en “verraad” eindigde in een “luguber en wansmakelijk spektakel” en een “misselijk gesol met het lijk”. Het IJzerbedevaartcomité, dat door die hele kwestie een pad in de korf kreeg gelegd, besefte dat de zaak veel beroering verwekte en dat er dringend moest worden gestreefd naar een waardige begrafenis “in Vlaamse grond”, namelijk in Alveringem. Want het IJzerbedevaartcomité wilde in ieder geval verhinderen dat een begraving in de IJzercrypte zou gebeuren.⁵ Het zou overigens de algemeen-secretaris van het comité Rik De Gheyn (1924-1994) zijn, die VMO-leider Eriksson deed afzien van zijn oorspronkelijk plan. De Gheyn bemiddelde ook tussen de VMO – dat kon worden vervolgd voor de roof – en de overheid, nam de lijk-kist op 23 juni van hen over en zette een scenario op dat leidde tot een door de overheid toegestane en begeleide begrafenis in Alveringem.

— 5 ‘t Pallieterke, jg. 29, 28 juni 1973, nr. 26, p. 2.

^ De definitieve begrafenis van Cyriel Verschaeve in Alveringem in 1973. Twee mannen verspreiden de beton die in het graf loopt. Bij de toeschouwers zijn Karel Goddeeris, Rik De Gheyn en Bert Eriksson te zien. [ADV.N, VFAL1083]

Vóór die overdracht had op 20 juni een voorlopige begraafing plaatsgevonden in de Sint Sixtusabdij in Westvleteren. Dat gebeurde op vraag van de pastoor van Alveringem en het Verschaevekomitee⁶ in Alveringem. Hun bedoeling was om “een einde maken aan de jacht op het lijk van Verschaeve en het vluchten daarmee van de ene plaats naar de andere, in afwachting van een officiële toelating tot begraven”. De Gheyn, die de verbindende schakel vormde in dit laatste proces, wilde de lijkst “ontfutselen” aan de VMO om zo spoedig mogelijk een officiële toelating te kunnen bekomen voor een officiële begrafenis in Alveringem. Hij zou dit laatste ten slotte kunnen realiseren dank zij zijn persoonlijke band met CVP-senator Leo Vanackere (1927-1979), die bemiddelde bij de overheidsinstanties.⁷ De (her)begrafenis had ten slotte plaats op 23 juni 1973, op dezelfde dag waarop Rik De Gheyn de kist had opgehaald in Westvleteren. Tijdens de daaropvolgende IJzerbedevaart (1 juli 1973) deelde IJzerbedevaartvoorzitter voorzitter Jozef Coene (1902-2000) plechtig mede dat hij “blij verrast was met de overbrenging van het stoffelijk overschot van Verschaeve in Vlaamse grond”.⁸

De begrafenis in Alveringem werd georganiseerd door het Verschaevekomitee, geflankeerd door vertegenwoordigers van de burgerlijke, politieke en justitiële overheid. Omwille van het besloten karakter van de gebeurtenis, waren buiten het Verschaevekomitee en vermelde overheid, slechts een beperkt aantal getuigen aanwezig bij die gebeurtenis.⁹ Toen de ceremonie voorbij was, stortte een industriële betonmolen een omvangrijke laag beton over de kist van Verschaeve zodat ze voortaan niet meer kon geroofd worden. Nadat het nieuws over de gebeurtenis bekend raakte, ontstond een geïmproviseerde bedevaart en bloemenhulde op het graf.¹⁰

Er werd toen in Alveringem een louterende bladzijde omgedraaid binnen de Vlaamse-nationalistische belangstelling voor de collaboratie-gerelateerde persoonlijkheden. Het radicale nationalistische ‘t Pallieterke bracht nog uitvoerig verslag en commentaar bij de afloop van Operatie Brevier, maar het eerder pragmatische Volksnieuweweekblad *WIJ* beperkte zich tot het afdrukken van een paar foto’s van de herbegraving van de kist in Alveringem en de beperkte toeloop bij het graf. Dat was duidelijk een psychologisch kantelmoment, waarop Solbad Hall plots tegelijk extreem nabij én heel ver weg bleek te zijn. De samenkomsten die de VMO later nog organiseerde bij het graf in Alveringem baarden geen groot opzien meer. De belangstelling voor de priester-dichter verdween niet, wel de aura er omheen. En die werd op haar beurt ingehaald door de evolutie naar een historiografisch-wetenschappelijke visie op de persoon en zijn tijd.

6 Het Verschaevekomitee was oorspronkelijk een vereniging opgericht om de herinnering aan en de betekenis van Verschaeve levendig te houden via publicaties, samenkomsten en de uitbouw van een museum. De organisatie en het museum liggen aan de basis van het huidige Verschaevemuseum in Alveringem.

7 Getuigenis door Broeder Alfons (Sint-Sixtusabdij, Westvleteren), 23 juni 1973, kopie K. Papin. Het volledige verhaal van de ontgraving in Solbad Hall op 10 mei 1973 en de overbrenging van de lijkst, verscheen in E. Eriksson, *Operatie Brevier*, Antwerpen, 1992.

8 Zie P. Van den Driessche & R. Verlinden, *Zestig keer op bedevaart naar de IJzer*, Diksmuide, 1988, p. 107.

9 Zie het beeldmateriaal over die gebeurtenis, in het bezit van G. Celen, Lampernisse.

10 *Wij. Vlaams-nationaal*, jg. 19, 30 juni 1973, nr. 26, p. 4.